

SLOBODNE ZONE KAO RAZVOJNA ŠANSU U PROCESU TRANZICIJE

FREE ZONES AS DEVELOPMENT OPPORTUNITY OF MONTENEGRO
ON TRANSITION PROCESS

VINKO NIKIĆ, Fakultet za mediteranske poslovne studije u Tivtu

Abstrakt: U ovom radu, autor će pokušati da ukaže na ulogu i značaj slobodnih zona po razvoj naše privrede. U vrijeme oporavka domaće privrede posle ekonomskih sankcija međunarodne zajednice i privrede koja je u tranziciji sa prelaskom na tržišne uslove privređivanja, kada domaća preduzeća i privredna društva ne mogu imati dovoljno kapitala za nove tehnološke procese proizvodnje na savremenim tehničkim rješenjima, slobodne zone bi odigrale potpuno novu ulogu u savremenim uslovima proizvodnje i privređivanja.

S obzirom da bi savremene slobodne zone po svom tipu trebale biti proizvođačko-industrijske i eksportne zone, one bi doprinjele povećanju konkurentnosti naših proizvoda na međunarodnom tržištu, smanjenju stope nezaposlenosti uslijed upošljavanja kvalifikovane radne snage za potrebe zone, povećanje izvoza, povećavanje deviznog priliva po osnovu izvezenih robe, jednom riječju, slobodne zone predstavljaju moguć faktor integracije Crne Gore u međunarodne privredne tokove, što ujedno predstavlja i cilj ovog rada.

Ključne riječi: slobodne zone, tranzicija, konkurencija, privatizacija, liberalizacija.

Abstract: In this work, author will try to point out the role and importance of the free zones for development of our economy. As the process of recovery of domestic economy upon the sanctions imposed by European Community is underway and as our economy is in the process of transition and local enterprises and companies do not have enough capital to introduce new production technologies that match contemporary technical standards, free trade zones would be given a completely new role in order to match the standards demanded by today's global market. Contemporary free zones shall be production and export oriented zones which would, by attracting and utilizing foreign investments and benefits, enhance the development of the national economy, increase the employment rate and foster development of local and international transport. The a.m. would be the basic reasons why I decided to work on this topic.

Key words: free zones, transition, competitiveness, privatization, liberalization.

JEL classification: E23; F15; F21;

Review; Recived: September 17, 2009

1. Uvod

Cilj ovog rada predstavlja pokušaj da se istraži razvoj Crne Gore kao zemlje u tranziciji u procesu globalizacije i ukaže na ulogu i značaj slobodnih zona po cjelokupni razvoj naše zemlje. Crna Gora kao i mnoge zemlje u regionu uslijed globalnih procesa i političkih događanja, prelazi sa jednog statičkog i inertnog stanja u stanje velike neizvjesnosti i promjenjivosti. Globalni procesi su unjeli novu dinamiku razvoja gdje se kao posljedica javljaju nove razvojne strategije.

Izbor efikasne strategije privrednog razvoja je dosta kompleksno pitanje, kome se mora posvetiti ogromna pažnja sa ciljem da projekat bude uspješan po nacionalnu ekonomiju i region u cjelini. Kao i sve zemlje u tranziciji, Crna Gora pokušava privesti kraju privatizacioni proces gdje se privatizacijom državnih kompanija želi putem ulaska strateških ino-partnera povećati konkurentnost crnogorske privrede na inostranom tržištu.

Opravljanost razvoja i promocije Crne Gore kao slobodne ekonomske zone leži u činjenici da je njen prioritetni cilj privlačenje direktnih stranih investicija, kao gla-

vnom preduslovu za ubrzani privredni razvoj. Da bi ovo zaista postala stvarnost u prilog tome ide i činjenica da je Crna Gora geostrateški u velikoj prednosti i u odnosu na razvijene evropske off-shore centre. Crna Gora mora jasno postaviti ciljeve i uraditi potrebne korake u pripremi, kako bi postala što atraktivnija u privlačenju stranih investitora. Međutim, liberalizacija spoljnotrgovinskih tokova može biti veoma rizična po osnivača slobodne zone i potrebna je maksimalna ozbiljnost i oprez prilikom realizacije ovakvih projekata, jer ukoliko privreda nije dobro pripremljena za oštru konkurenciju na svjetskom tržištu, postoji bojazan da izostanu očekivani izvozni efekti, u kom slučaju bi troškovi osnivanja zone znatno nadmašili njene prednosti i projekat ne bi ostvario svoju ekonomsku opravdanost.

Mišljenje je da sa aspekta razvoja privrede, domaćeg i međunarodnog transporta slobodne zone imaju poseban značaj po razvoj našeg regiona u cjelini, samom činjenicom da se u sadašnjem momentu putem njih obavlja 25% međunarodne trgovine i da naša zemlja, a i region u cjelini mogu ostvariti razne benefite putem razvoja slobodnih zona.

2. Zdrava konkurencija kao prioritetni cilj razvoja

Ako se polazi od činjenice da strategija razvoja kao glavni cilj ima transformaciju društva, onda ne predstavlja iznenađenje to što je rast konkurentnosti uvršten među prioritetne ciljeve Agende ekonomskih reformi 2002-2007, čiju je inoviranu verziju Vlada Crne Gore usvojila u aprilu 2005, gdje se naglašava da zdrava konkurencija u ekonomiji predstavlja preduslov za poboljšanje konkurentnosti cijele privrede. Sama riječ konkurentnost i dalje ima negativnu konotaciju naslijeđenu iz predhodnog sistema, ali se ipak čini da u Crnoj Gori danas "duvaju" drugačiji vjetrovi koji donose poruku da konkurentnost predstavlja istovremeno i uzrok i posljedicu uspjeha.

Pitanje konkurentnosti je danas jedno od najvažnijih pitanja u svakoj državi i ona ima veoma značajnu ulogu u kreiranju ambijenta kako za domaća preduzeća, tako i za potencijalne inostrane ulagače. Ipak danas u Crnoj Gori među pojedinim ekonomistima i drugim ljudima iz privrednog života vlada mišljenje da bi ulazak direktnih stranih investicija putem ulaganja u slobodne zone ugrozio domaću privredu i domaća preduzeća stavio u nezavidan položaj. Međutim, razvoju globalne konkurentnosti se ne treba oduprijeti na ovaj način, već upravo ulaskom novih savremenijih tehnologija treba nastojati podići nivo izvozne konkurentnosti Crne Gore na svjetskom tržištu.

3. Mogućnosti ulaska stranog kapitala putem ulaganja u naše slobodne zone

Teza o ekonomskoj isplativosti razvoja slobodnih zona kod nas, bazira se na pretpostavci da one treba da budu pokretač ekspanzije direktnih stranih investicija, koje će pokrenuti proizvodnju po savremenim tehnologijama ne samo u njima, nego i izvan njih. Ovo će omogućiti veći i brži razvoj domaće proizvodnje, gledano generalno, što će dovesti i do uvećanja izvoza savremeno proizvedenih roba koje će biti konkurentne drugim robama na otvorenim međunarodnim tržištima. Međutim, privlačenje potencijalnih investitora u današnjim uslovima globalizacije predstavlja možda i najveći problem. Naime, mnoge zemlje u razvoju vide svoju šansu za oporavkom i razvojem domaće privrede upravo ulaskom direktnih stranih investicija i naprosto se utrkuju u tome koja će pružiti kvalitetnije uslove za potencijalne investitore. Stoga, moramo biti svjesni da ćemo inostani kapital privući jedino ako shvatimo pravila igre na globalnom tržištu, ili bolje reći ako ovaj naš veoma značajan geostrateški region, upotpunimo setom poreskih olakšica i ostalih beneficija kako carinskih tako i vancarinskih kao i čvrstim državnih garancijama za sigurnost uloženog kapitala (Nikić 2004, s. 31). Sve to će uz ostale ekonomske pogodnosti, kvalifikovanu jeftinu radnu snagu samo učvrstiti namjere za ulaganjem u našu privredu, što će se pozitivno odraziti konkurentnost naše privrede i poboljšanje životnog standarda svih naših građana.

U zemljama u razvoju kao na primjeru naše zemlje, ne postoji dovoljno domicilnog kapitala za ulaganjem u

proizvodne procese, u ovom slučaju konkretno na proizvodnju u slobodnim zonama, stoga, treba ući u zajedničke projekte putem mješovitih ulaganja, domaćih i inostranih preduzeća. U suštini slobodne zone su otvorene za strana i zajednička ulaganja stranih i domaćih firmi u njima. Dakle, tu ne bi trebale da postoje bilo kakve prepreke ili ograničenja koje bi ove tendencije suzbijale ili ovakve aktivnosti sužavale. Mogu se pojaviti određena ograničenja koja se više odnose na vrstu djelatnosti u slobodnoj zoni i s tim u vezi na vrstu stranih ulaganja. Suprotno, može se reći da postoje vrlo izražene tendencije koje idu za tim da stimulišu strana ulaganja u slobodnim zonama putem mnogih privilegija i pogodnosti koje se daju stranim ulagačima i njihovim ulaganjima ili čak i zajedničkim ulaganjima. Dobar primjer da se ide ka tome da se masovnije privuku strane investicije, predstavlja i novi Zakon o slobodnim zonama i slobodnim skladištima, koji predstavlja jedan od najliberalnijih zakona u konkurentskom okruženju, a i šire. Međutim, mišljenja smo da je potrebno dodatnim podzakonskim aktima, ili drugim pravilnicima, vršiti dalju liberalizaciju i uz veći "set" što povoljnijih stimulacija biti agresivniji na tržištu u okruženju i pokazati svoju maksimalnu otvorenost za ekspanzijom stranih i zajedničkih ulaganja.

Radi što uspješnije valorizacije projekta slobodne zone, odnosno pospješivanja direktnih stranih investicija, prije svega potrebno je uraditi sljedeće:

- omogućiti decidno sprovođenje Zakona;
- omogućiti razvijenu infrastrukturu mrežu;
- pored Zakonom određenih privilegija i olakšica, dodatnim podzakonskim aktima i drugim mjerama proširiti i povećati broj olakšica potencijalnim investitorima ,kao npr: ukinuti sve carinske i ostale dažbine na uvoz osnovnih sredstava, sirovina i ostalih reprod materijala, namijenjenih za proizvodnju u slobodnoj zoni (novim Zakonom o slobodnim zonama i slobodnim skladištima je već urađeno);
- osloboditi sve učesnike koji investiraju u zonu od poreza na dobit i to najmanje za sljedećih 10 godina, kao i poreza na lična primanja u periodu od 10-15 godina;
- omogućiti slobodan transver dobiti svim potencijalnim investitorima;
- investitorima koji u slobodnu zonu ulažu više od 5 miliona eura, omogućiti dodatne "specijalne"olakšice u vidu davanja većih povlastica i stimulatивно uticati na njih da što više ulažu svoj novac u slobodnu zonu.

Posmatrajući s aspekta naplate poreza i dažbina, davanje ovih popusta predstavlja izgublenu dobit za budžet Države. Međutim, ne smije se zaboraviti da uslijed svih ovih povoljnosti, potencijalni strani investitor će prije donjeti odluku za investiranjem u našu zemlju, a sva izgubljena dobit po osnovu naplate dažbina biće višestruko vraćena putem zapošljavanja domaće radne snage, upošljavanjem saobraćajnih sredstava, povećavanjem lučkog prometa, kao i uključivanjem u dodatni rad za potrebe zone mnogih domaćih preduzeća koja posluju van kapija zone, čime će se povećati ukupan kvalitet proizvodnje u

cijeloj zemlji. U sadašnjem privrednom momentu prelaska domaće privrede na nove tržišne uslove privređivanja, posebno je značajan faktor stranih ulaganja u domaću privredu, a time i u slobodne zone u Crnoj Gori i to iz više razloga. Jedan od tih razloga svakako je i oživljavanje domaće proizvodnje uvozom modernih tehnologija, što bi dovelo do veće i savremenije i kvalitetnije proizvodnje, sa većom automatizacijom i proizvodnjom daleko kvalitetnijih proizvoda. Ovo bi dovelo i do većeg upošljavanja domaće radne snage, razvoja infrastrukture, izgradnje novih saobraćajnica, unaprijeđivanja transporta i brže i jeftinije dopreme robe do mjesta destinacije.

Nesumnjivo, strana ulaganja u domaću privredu, a time i u naše slobodne zone, prije svega u slobodnu zonu u Baru dovešće do snažnog razvoja domaće privrede i razmaha preduzetništva kod nas. Usvajaće se nove ideje, novi tehnološki i menadžerski postupci u savremenom proizvodnji i plasmanu roba. Strana ulaganja u našoj zemlji i u slobodnim zonama, će se odvijati na više načina i to: putem samostalnih ulaganja stranaca u domaću privredu-osnivanjem svojih preduzeća i društava, kako onih u slobodnim zonama tako i onih van "kapija" slobodnih zona, putem zajedničkih ulaganja sa domaćim privrednim subjektima i preduzetnicima - kako u zoni tako i van slobodne zone, kao i putem direktnih ulaganja u slobodnim zonama.

Našoj privredi u razvoju je od velike koristi svaki vid ulaganja, ali u svakom slučaju direktna strana ulaganja u naše slobodne zone bi bila od najvećeg značaja, i svim sredstvima treba pripremiti teren za privlačenje, upravo direktnih stranih investicija. Donošenjem Zakona o slobodnim zonama i slobodnim skladištima, učinjen je veliki korak ka liberalizaciji razvoja ove vrste djelatnosti kod nas, i na taj način je stvorena mogućnost za konkurenciju zemljama u regionu, za "preuzimanje" potencijalnih investitora sa ciljem za njihovo ulaganje kod nas. Stoga, iskreno se nadamo da će ulaganja u naše slobodne zone biti opravdana i da će putem ulaganja u njih, doći do kreiranja konkurentnog izvoznog proizvoda, što je i postavljeni cilj Vladine strategije podsticaja izvoza (Strategija podsticaja izvoza 2006, s. 67) Pored toga, strano lice može da ulaže i u objekte prilikom dobijanja koncesija za iskorišćavanje određenih dobara, izgradnju i korišćenje puteva, saobraćajnica, korišćenja drugih prirodnih bogatstava i slično, što je od posebnog interesa za naše slobodne zone, a i uopšte od značaja za infrastrukturu naše zemlje. Neosporno je od posebne važnosti izgradnja infrastrukture i povezivanja slobodnih zona sa "zaleđem". To je posebno aktuelno za našu slobodnu zonu u Baru koja će sa izgrađenim novim ili modernizacijom postojećih saobraćajnica, omogućiti veće iskorišćavanje i luke Bar, a ne samo slobodne zone Bar. To će posebno koristiti ne samo domaći privredni subjekti nego i privredni subjekti iz Austrije i Mađarske koji će sve više koristiti luku u Baru, a time i slobodnu zonu Bar, posebno za robe koje sa drugih kontinenta pristižu u Evropu, kao i iz Evrope odlaze u svijet- na druge kontinente. Zato je nepotrebno naglašavati značaj otvorenosti naših slobodnih zona, prije svega zone u Baru, za ulaganjem u nju bilo to putem zajedničkog ulaganja

(*joint-venture*) ili samostalno putem direktnih stranih investicija.

4. Pozitivni ekonomski efekti koji se očekuju ostvarivanjem projekta - Crna Gora kao slobodna ekonomska zona

Kada govorimo o razvoju projekta Crna Gora slobodna zona, moramo kazati da to iziskuje mnogo zalaganja i ozbiljnog pristupa, jer stvarati ekonomski isplativu slobodnu zonu, predstavlja složen i delikatan proces. O ekonomskoj isplativosti i prednostima razvoja pomenutog projekta, već je na osnovu do sada rečenog jasno da uspješno razvijene slobodne zone i off-shore centri akumuliraju značajne investicije i to je jedan od najznačajnijih argumenata za njihovo osnivanje.

Fokus ipak treba naglasiti na činjenicu da Crna Gora, posebno Luka Bar ima mogućnosti za razvoj proizvođačkih, izvozno orjentisanih zona sa velikim potencijalima za akumulaciju direktnih stranih investicija. Svaka direktna inostrana investicija, pozitivno će uticati na kompetni ekonomski sistem Crne Gore. Otuda, sa nestrpljenjem očekujemo strana ulaganja u naše slobodne zone, naročito u zonu u Baru jer će ista imati ogroman značaj po razvoj cjelokupne privrede i doći će do poboljšanja standarda stanovništva. Dosadašnja očekivanja od ulaganja u slobodne zone se nijesu ispunila, međutim stvaranjem samostalnosti i učlanjenjem u mnoge evropske i svjetske asocijacije, Crnoj Gori se otvara šansa da iskoristi svoje komparativne prednosti i privuče veliki broj stranih investitora i ubrzano krene u razvoj svojih slobodnih zona i time doprinese svom cjelokupnom razvoju.

Koristi od ulaganja u naše slobodne zone su višestruke i predstavljaju direktnu pozitivnu posljedicu po cjelokupni ekonomski razvoj.

Prije svega, direktne strane investicije putem ulaganja u naše slobodne zone imaće poseban i veoma značajan uticaj na sljedeće oblasti:

- ❑ smanjenje stope nezaposlenosti uslijed zapošljavanja kvalifikovane radne snage u zoni;
- ❑ ulazak savremenih i čistih tehnologija i proizvodnja po najsavremenijim standardima visokokvalitetnih i na tržištu konkurentnih proizvoda;
- ❑ povećavanje stope izvoza uslijed proizvodnje u slobodnoj zoni;
- ❑ transver znanja i tehnologije;
- ❑ razvoj infrastrukture i saobraćaja unutar zone i van kapija zone;
- ❑ razvoj preduzeća koja posluju van kapija zone za potrebe zone;
- ❑ razvoj svih sektora privrede, naročito Sektora usluga;
- ❑ razvoj gravitacionog područja u kojoj se zona nalazi;
- ❑ povećavanje ukupnog deviznog priliva zemlje;
- ❑ pozitivan uticaj na ukupni platni bilans;
- ❑ jačanje ukupnih fondova društva kroz akumulaciju, razne poreze i doprinose
- ❑ puna valorizacija prirodnih i ljudskih resursa;
- ❑ rast i razvoj novih preduzeća specijalizovanih za potrebe zone;

Iz navedenog jasno se može zaključiti da ulaganjem u slobodne zone dolazi do povećavanja zapošljavanja, čime se ostvaruje dodatni dohodak i dolazi do stvaranja velike novčane mase i povećavanje neto ličnih primanja. Takođe, uslijed povećavanja proizvodnje proizvoda namijenjenih izvozu, isti raste i poboljšava spoljnotrgovinsku razmjenu naše zemlje. Sve ovo jasno ukazuje da je razvoj ovog Instituta poslovanja itekako društveno-ekonomski opravdan i da je krajnje vrijeme preduzeti konkretne korake za razvoj ove vrste poslovanja. U svom ovom bijegu svjetskog kapitala od plaćanja visokih poreza i premještanje u ona područja gdje su te obaveze svedene na minimum, Crna Gora i region u cjelini dobijaju na značaju i pruža nam se šansa koju ne bi trebali, niti smjeli propustiti.

5. Direktno strane investicije kao "oružje" protiv globalne konkurencije

Obično postoji dilema kako jedna mala i pretežno nerazvijena zemlja da postavi svoju razvojnu strategiju na način što će biti konkurentna većim i razvijenijim ekonomijama drugih država. Crna Gora kao zemlja u razvoju, sa nedovoljno domaćeg kapitala i samim tim nemogućnosti da značajnije ulaže u svoju privredu, mora pronaći svoj razvojni put isključivo putem privlačenja direktnih stranih investicija, jer će se na taj način naša zemlja otvaranjem svoje privrede najbolje izboriti sa globalnom konkurencijom, koja je svakim danom sve veća.

U ovom trenutku se čini da je Vlada Republike Crne Gore na dobrom putu ka ostvarivanju tog cilja gdje se poslovni ambijent prilagođava sve više potencijalnim stranim investitorima vođenjem otvorene, ne protekcionističke politike, čime se stvaraju uslovi za ozbiljnija ulaganja od kojih se očekuje kvalitetniji i konkurentniji proizvod koji bi Crnu Goru uvrstio u skupinu zemalja spremnih da se nosi sa procesom sve veće globalizacije svjetskog tržišta.

Crna Gora je sticanjem svoje nezavisnosti ušla u fazu političke stabilnosti i postala članica mnogih međunarodnih organizacija i na taj način je dokazala da je stabilna zemlja i sigurna destinacija za ulaganje u nju, a uz sve svoje ostale prednosti poput povoljnog geografskog položaja, prisutnosti svih vrsti saobraćaja, fleksibilnih zakona, kvalifikovane jeftine radne snage, predstavlja pravu atrakciju za ulaganje i privlači pažnju potencijalnih stranih investitora. Zato, Crna Gora kao jedna mala i pretežno nerazvijena zemlja mora svoj razvojni put tražiti upravo otvaranjem prema drugima i na taj način valorizovati svoje potencijalne mogućnosti privlačenjem stranih investicija, u nedostatku domaćeg kapitala. U tom smislu, projekat Crna Gora kao slobodna zona može uspjeti i u dovoljnoj mjeri privući strane investitore koji bi ulaganjem kod nas podigli nivo proizvodnje i pružanja usluga i samim tim nas učinili konkurentnijim na svjetskom tržištu.

6. Zaključak

Kada se govori o stranim investicijama dosadašnja praksa zemalja u tranziciji je pokazala da inostrani kapital u njih dolazi prevashodno kroz proces privatizaci-

je. Mi se ipak pitamo bez obzira koliko smo odmakli u procesu privatizacije i ekonomskim reformama da li smo ispunili opšte pretpostavke za ulazak ino kapitala u našu zemlju. Ja se nadam da jesmo, ali isto tako mislim da moramo pogotovo u narednom trogodišnjem periodu dati sve od sebe da stvorimo preduslove za brzu i nesmetanu valorizaciju naših geostrateških i drugih prednosti

Kada je riječ o perspektivi Crne Gore kao slobodne ekonomske proizvođačke i transportne zone, postoje veoma jaki argumenti za »zeleno svijetlo« ovom projektu. Ako to uradimo valjano, a to znači ako se oslobodimo nekih naših navika u poslovanju, ako prevaziđemo neke naše ambijentalne okvire, ako racionalno i maksimalno profesionalno pristupimo ideji o iskorišćavanju prednosti koje posjedujemo, samo tada i možemo očekivati da ćemo uspjeti u zajedničkom cilju, a to je spokojniji i bogatiji život svih građana.

Za institut slobodnih zona postoje dva zajednička interesa - zemlje domaćina, slobodne zone i stranih investitora, u slobodnoj zoni. Interes zemlje domaćina slobodne zone je da se što više proizvede kvalitetnih i savremenih roba uz upotrebu savremene tehnologije, koje će biti konkurentne na otvorenim međunarodnim tržištima, a uz zapošljavanje domaće radne snage i domaćih saobraćajnih kapaciteta. Interes stranih investitora, za njihovu djelatnost u slobodnim zonama je, prije svega, profinosti prirode jer će sa ulaganjem svoga kapitala i savremenim opremama u slobodnim zonama, širiti svoju proizvodnju u svijetu, uz značajne pogodnosti koje im zemlje domaćini pružaju za industrijsku proizvodnju u slobodnim zonama. Kad se ima u vidu niz privilegija i povlastica kojim se strani investitori koriste u slobodnim zonama, a i vrlo često uz jeftinu domaću radnu snagu, to je interes stranih investitora vidljiv i odnosi se na njihovu savremenu proizvodnju u ovim zonama. S druge strane, stranim investitorima odgovara ovakvo širenje njihove proizvodnje i njeno dislociranje po mnogim zonama-na skoro svim kontinentima, jer su na taj način oni sa svojim finalnim proizvodima pristupačniji na mnogim svjetskim tržištima. Radi se o dva komplementarna interesa, interesa koji se podudaraju (i zemlje domaćina slobodne zone i stranih investitora koji ulažu svoja sredstva u slobodnu zonu) i koji teže ka istom cilju: da slobodna zona razvija savremenu proizvodnju i da istu proizvodnju kanališe prema izvozu, uz očekivanu dobit.

Sve ovo ukazuje na to da sa optimizmom i dovoljnom preduzetničkom energijom moramo se okrenuti budućnosti i iskoristiti dragocjeno vrijeme nastavkom ekonomskih reformi i privesti kraju privatizacioni proces i time dokazati razvijenom svijetu da na nas može i mora računati kao na ozbiljnog partnera (Nikić 2002, s. 274). Jedno je sigurno, a to je da veliki dio slobodnog svjetskog kapitala kruži u namjeri da nađe svoju »mirnu luk« i svi mi se iskreno nadamo da ćemo imati dovoljno političke volje i ekonomske pameti da pružimo svu sigurnost tom kapitalu i na taj način postanemo njegova odredišna tačka.

Literatura

Agenda ekonomskih reformi 2002-2007, (2005), Podgorica: Vlada Republike Crne Gore.

Dunning, J. (2003), "Making Globalization Good", Oxford University Press,

Đurić, Z. (1993), „Slobodne carinske zone u privredama koje su u tranziciji sa osvrtom na jugoslovenske slobodne zone”, Međunarodna konferencija „Dunav-reka saradnje”, Subotica, Institut za međunarodnu politiku i privredu, 57-69.

Foreign Direct Investment and Development (2002), OECD.

Gaptara, R. (1990), "Zajednička ulaganja sa zapadnim partnerima: kako ih učiniti funkcionalnima", Zbornik *Povratak privrede tržištu i vlasništvu*, II tom Beograd, 73-85.

Ivanović, P. (2008), „Uloga stranih direktnih investicija u zemljama tranzicije, Tranzicija i posle u regionu nekadašnje Jugoslavije”, *Miločerski ekonomski forum*, 109-123.

Kojović, M. (1997), „Slobodne zone – spoljnotrgovinski i privredni činilac i nacionalni interes”, *Market-Money-Capital*, 37-45.

Kovač, O. (1996), „Slobodne zone u svijetu”, *Ekonomski anali*, 31-43.

Mitrović, M. (1990), „Osnovne karakteristike zakonskog regulisanja stranih ulaganja”, Zbornik *Povratak privrede tržištu i vlasništvu*, Beograd.

Nešić, B. (1994), *Slobodne carinske zone u Jugoslaviji i svijetu sa zakonskim komentarom*, Beograd.

Nikić, V. (2002), „Ekonomске perspektive razvoja našeg regiona kao slobodne zone u prelaznom periodu”, *Ekonomist* br. 2, Vol. 37, 269-275.

_____ (2004), *Slobodne zone kod nas i u svijetu, sa posebnim osvrtom na slobodnu zonu u Baru*, Magistarski rad, Podgorica: Ekonomski fakultet.

_____ (2007), "Competitiveness development perspective of Montenegro as of a free zone in the proces of globalization", International Conference *Business and globalization*, OhRID, 93-107.

Strategija podsticaja izvoza (2006), Ministarstvo za ekonomske odnose sa inostranstvom i evropske integracije, Podgorica: Vlada Republike Crne Gore.

www.vlada.cg.yu

www.oecd.gov

Conclusion

When talking about foreign investments, the practice of countries in transition has shown that foreign investments enter their territory primary through the process of privatization. We keep on asking ourselves regardless how far our privatization process and economic reforms have got forward, whether we have fulfilled the basic conditions for drawing the foreign capital in our country. I hope that we have though I think, as well, that we have to do our best in the future three years in order to create all preconditions for fast and unrestrained valorization of our geostrategic and other advantages.

When discussing the perspective of Montenegro as of free economic production and transportation zone, there are very strong arguments for "green light" in favor to this project. If we do this in a proper manner which means to eliminate bad habits while doing business, to surpass our background limitations and to use the advantages which we possess rationally and professionally, only then we may expect that we will succeed to achieve our common goal peaceful and better life of our inhabitants.

For the institute of free zones there are two common interests- the interest of a host country, free zone and foreign investors. The interest of a host country is intensive production of high quality and modern goods which would be competitive at the international markets through use of a modern technology, local staff and traffic. The interest of foreign investors is of a profitable character as they will, by investing the capital and using modern equipment intensify their production worldwide by using the benefits and facilities that were approved by host countries. Having in mind all privileges and benefits enjoyed by foreign investors in the free zones, and cheap working staff, then the interests of the foreign investors can be easily depicted. In the other hand, such broadening of the production and its expansion in the various zones matches the interest of investors as their products become in this way more accessible at the world's market.

We are talking about two complementary interests: The interest of a host country and the interest of foreign investors that invests in free zones. Both interests are directed towards the same goal: modern export oriented production, which will achieve profit. All this points out that we shall look into the future with optimism and with sufficient energy use our precious time to implement the economic reforms and finalize the privatization process in order to show to the developed countries that they can rely on us as on a reliable partner. One thing shall be taken for sure: Great amount of free capital circulate seeking to find its destination and we hope sincerely that we will show enough political will and skills to guarantee security to the invested capital and become its final destination.